

УДК 821.161.2

**Анна Вождасько**

ORCID iD: [orcid.org/ 000-0003-1852-4729](https://orcid.org/000-0003-1852-4729)

аспірант кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,

вул. Сухомлинського, 30, 08401, м. Переяслав-Хмельницький, Україна, anytka923@ukr.net

## АКСІОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПОЕЗІЇ МИКОЛИ ВОРОНОГО В СТАРШІЙ ШКОЛІ

*Стаття присвячена методиці викладання у старших класах творчості українського поета, публіциста, драматурга – Миколи Вороного. Увага зосереджується на характеристиці основних параметрів поетичного світу митця та віднесеності автора до літературного напрямку. На прикладі поезії «Инфанта» змодельовано виховання в учнів ціннісного ставлення до мистецтва. Також здійснено текстуальний аналіз та розкрито інтертекстуальність цієї поезії.*

**Ключові слова:** мистецтво, модернізм, символізм, аксіологія, філософія, алюзія, світовідчуття, ідеал, краса, музичність.

*Статья посвящена методике преподавания в старших классах творчества украинского поэта, публициста, драматурга – Николая Вороного. Внимание сосредотачивается на характеристике основных параметров поэтического мира художника и отнесенности автора к литературному направлению. На примере стихотворения «Инфанта» смоделировано воспитание у учащихся ценностного отношения к искусству. Также осуществлен текстуальный анализ и раскрыта интертекстуальность этого произведения.*

**Ключевые слова:** искусство, модернизм, символизм, аксиология, философия, алюзия, мироощущение, идеал, красота, музыкальность.

*The article is intended for the methodology of teaching in the senior classes of the works of Ukrainian poet, publicist, play writer – Mykola Voronyi. Poet is an unusual figure in Ukrainian culture. To make sure of this, it's enough to remember that he was a poet, translator, critic, historian of literature, publicist, actor, director, editor, researcher of the national theater, world and national dramaturgy, public figure. He defended his work with the idea of the need for modernization of Ukrainian literature, its orientation towards Europe. He is one of the first to introduce the theme of the city in the lyric poetry, adopts a number of traditional motifs of European poetry, where opposition to poetic spirituality and everyday life, affirms the unremitting desire of man to beauty,*

*light, comprehension of space. M.Voronyi was well versed in European literature, seeking an organic combination of the best traditions of European lyric poetry with innovative searches. The high culture of the poem, the attempt to reach the artistic poetic peaks, to enrich the Ukrainian lyrics with new motives and images, put M.Voronyi in the first round of the customs innovators of modern times – next to LesyaUkrainka, O.Oles, M.Rylsky, P.Tychyna, Ye.Pluzhnik, Ye.Malanyuk. Poet is original in his artistic style. His works are exciting for us, they are fascinated, because they are masterpieces of Ukrainian symbolism. The poet is looking for new theme sand ways of their realization, raises important moral, ethical and social problem in poetry works. His artistic word call severly one toup lift spirituality, not to be in different, «slugg is hand sick» in solving actual problems. The artistis convinced that them motives of the lyrics, connected with spirituality, «draw the burden of life and in spire the soul of paradise», because such creativity is felt by the heart. Attention is focused on characterizing the main aspects of the poetry world of the artist, the assignment of the author to the literary direction and the example of poetry «Infanta» in upbringing students to the value of art. Also textual analysis and the intertextuality of poetry are revealed.*

**Key words:** art, modernism, symbolism, axiology, philosophy, allusion, worldview, ideal, beauty, musicality.

**Постановка проблеми.** Сьогоденність вимагає докорінного переосмислення усієї системи виховання в школі. Головною метою освітнього процесу є не тільки дати учневі загальний багаж знань, а й підготувати його до повноцінного суспільного життя, яке передбачає виконання ролей громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша.

Завдання вчителя-словесника на уроках української літератури показати ціннісні орієнтири суспільства через призму художніх творів, біографій письменників, напрямів і течій літератури.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Творчість Миколи Вороного досліджували такі літературознавці, як О.Білецький, Д.Вервес, Т.Гундорова, С.Єфремов, І.Льєнко, Ф.Кислий, П.Колесник, М.Луцюк, О.Ніколенко, С.Павличко, К.Сайченко. Проте методика викладання лірики поета в аксіологічному аспекті в школі повністю не розкрита.

У нашій статті здійснюється спроба окреслити методичну модель вивчення творчості М.Вороного на уроках української літератури в 10-му класі. Увага зосереджується на вихованні в учнів аксіологічного ставлення до мистецтва.

**Мета статті:** на прикладі поезії «Інфанта» за допомогою компаративного підходу розкрити зв'язок творчості поета із зарубіжною літературою.

**Виклад основного матеріалу.** Аксіологія – філософська теорія цінностей, що з'ясує якості і властивості предметів, явищ, процесів,

здатних задовольнити потреби, інтереси, запити і бажання людей (Петрушенко, 2009: 23).

Світ цінностей багатоманітний. Він охоплює матеріальні і духовні, соціальні і політичні, естетичні та етичні цінності. Аксиологія – в літературознавстві і мистецтвознавстві – вчення про художні цінності. На основі розуміння природи художніх цінностей літературознавці розробляють теорію літературної критики, сприймання та інтерпретації творів літератури, їх функціонування серед різних читацьких кіл (Гром'як, Ковалів, 1997: 24).

Микола Вороной є одним з перших представників літературного напрямку – символізму. Поезія митця відзначається надзвичайною музикальністю, новими образами та мотивами. Як говорить М.Луцюк: «М. Вороной – непересічний поет початку ХХ століття, який мислив себе європейцем, свідомо й послідовно сприйняв новітні естетичні стандарти континенту. Але М. Вороной був і залишався українцем, і його не могло обійти уярмлене існування власного народу. Усе творче життя Миколи Вороного вмотивоване цими двома пориваннями: народницьким, яке ще жило й пульсувало у творчості таких титанів як І. Франко, й модерним, яке увірвалося свіжим подихом вітру й вимагало перегляду естетичних вимірів красного письменства» (Луцюк, 2008: 4).

Подивитися на рідну українську мову як джерело естетичної краси М.Вороному допомогли лідери тогочасного європейського символізму – Шарль Бодлер і Поль Верлен.

«М.Вороного й символістів поєднує ставлення до поетичного слова, до його сугестивної природи, що впливає з ритмічної організації тексту, до експериментів у царині поетичного синтаксису, до естетизації краси...» (Луцюк, 2008: 7).

За літературознавчим словником-довідником, символізм – одна із стильових течій модернізму. Виник у Франції в 70-х ХІХ ст. (Олександр Олесь, М.Вороной, Г.Чупринка, П.Карманський, В.Пачовський та ін.). Він протестував проти сліпого підкорення позаестетичним інтересам, проти обмеженого функціонера, протиставивши йому «цілого чоловіка» (М.Вороной) як гармонію пориву до критеріїв Краси та Правди, як достеменний прояв «аристократизму духу (Гром'як, Ковалів, 1997: 636).

На нашу думку найкращим взірцем символістського напрямку є поезія «Інфанта», що входить до поетичного циклу М.Вороного «Лілеї й рубін» (1907-1922). Наскрізним мотивом твору є захоплення красою жінки. До написання вірша поета надихнула картина відомого іспанського художника Дієго Веласкеса, що має назву «Інфанта Маргарита» (1658-1660). На картині зображена молодша дочка іспанського короля Філіпа ІV та його другої дружини Маріанни Австрійської. Інфанта Маргарита Тереза саме завдяки Веласкесу є найзнаменитішою іспанською дівчинкою у світі.

Для повноцінного сприйняття вірша учні повинні проїнятися емоційним станом ліричного героя, пережити те, що його хвилює, відтворити у своїй уяві певний образ чи сюжетну картину. Учитель, читаючи поезію, має розвинути в учнів емоційне сприймання твору та розуміння поетичного тексту.

Передовсім після виразного читання твору слід проаналізувати поетику вірша. На сучасному етапі є слушною думка Б.Чиркова, котрий запропонував такі шляхи шкільного аналізу твору: текстуальний (коли розглядається текст сам по собі, у його цілісності й розмаїтті художніх компонентів), контекстуальний (коли текст аналізується відповідно до певного історико-літературного контексту, з урахуванням напряму, жанру, течії, філософської думки, розвитку культури тощо) та інтертекстуальний (коли встановлюються міжтекстові зв'язки на різних рівнях художніх творів). Великого значення у процесі викладання курсу української літератури набувають не тільки загальні шляхи аналізу, а й шляхи конкретні, що придатні для кожного окремого тексту. А конкретних шляхів існує безліч, наприклад: аналіз поетичної мови твору, аналіз віршової структури твору, аналіз авторської позиції, стилістичний аналіз, мотивний аналіз, аналіз міфологічної основи твору тощо. За словами Куницької Р.: «Шлях аналізу художнього твору – це той ключ, яким учитель «відкриває» твір для учнів, вводить їх у неповторний світ художнього твору. І такі заповітні ключі в кожного вчителя – свої, і чим більше їх, тим талановитішим є словесник» (Куницька, 2016: 23).

Наприклад, для аналізу поезії «Інфанта» М.Вороного варто використовувати текстуальний метод. Він передбачає розділення тексту на фрази, частини фрази чи строфи та коментування їх. За допомогою такого аналізу учень виявляє свою ерудицію, тлумачить символи і образи, починає глибоко мислити та знаходити підтексти, які зашифровані автором. Шлях тлумачення є вільним: можна почати з характеристики образу ліричного героя, з настрою, навіяного рядком, або з виражального мовного засобу. Таким чином, текстуальний аналіз виявляє мистецьку специфіку ліричного твору.

Отже, доцільно аналізувати поезію за таким планом:

- 1) Історія написання (якщо відома).
- 2) Історична основа (якщо є).
- 3) Літературний рід, жанр.
- 4) Безпосередній аналіз тексту. Учитель (учень) читає текст із зупинками там, де вважає за потрібне. Прочитаний уривок тлумачать, пояснюючи образи з погляду їх семантичного наповнення і мовного вираження. У вільно обраному порядку висвітлюють своє розуміння таких художніх явищ, як: а) художній образ (ліричний герой, образ-пейзаж та ін.); б) почуття і думки в їх перебігу; в) виражальні засоби мови на чотирьох рівнях: тропи (епітет, порівняння, метафора, метонімія, синекдоха, гіпербола, алегорія, символ, іронія, сарказм);

стилістичні фігури (повтор, анафора, поетичне кільце, антитеза, паралелізм, градація, риторичні фігури); засоби звукопису (алітерація, асонанс, звуко-наслідування); лексичні засоби (синоніми, антоніми, застарілі слова, неологізми, діалектизми).

- 5) Особливості віршування. По завершенні інтерпретації всього тексту вірша визначають строфіку, метрику, фоніку. Не слід прагнути розкрити все, назване в плані, у кожному фрагменті обирають найяскравіше, те, що схвилювало (За Г.Токмань) (Токмань, 2012: 156).

Учні вже здатні залучати до аналізу художнього твору знання з інших предметів, тому доцільно на уроці розглянути літературне явище в історичному аспекті, а також провести міжпредметний зв'язок із мистецтвом живопису. Учитель може використати в роботі зображення картини Д.Веласкеса «Інфанта Маргарита» та донести до учнів факти про цю історичну особу. Також доцільним буде застосувати прийом «Мікрофон»: учні по черзі відповідають на питання «Яке враження справила на мене старовинна картина?». Через діалог із поезією відбуватиметься формування духовних цінностей, що стануть засадами світогляду юнок та юнаків, які розуміють образотворче мистецтво та мистецтво слова, а також захоплюються їх красою.

Разом з тим необхідно розкрити літературний напрям, у якому працював поет та описати характерні риси. Також «вчителю слід посилювати роботу з теорії літератури, вимагаючи від учнів аналізу описів, засобів творення образу-характеру, виражальних засобів мови твору, особливостей віршування. Однак не варто переобтяжувати урок аналізом формальних елементів тексту, натомість слід уміло чергувати прийоми роботи, вести живу бесіду» (Токмань, 2012: 159).

Отже, після вступного слова вчителя і виразного читання вірша, здійснюється текстуальний аналіз.

Перший рядок твору «Інфанта» починається такими словами: «Різьблю свій сон...» – автор дає нам зрозуміти, що мова буде йти про абстрактну дійсність, без конкретики змалювання художнього образу.

У наступній строфі у рядку: «Над килимами вогнелунними / Венера кинула алмаз» – М. Вороний подає образ-символ Венери. Це богиня кохання із римського пантеону. Венера є джерелом найсильнішої життєстверджувальної енергії на Землі, яка керує почуттями, мистецтвами та природними явищами. Алмаз – це камінь Венери, що символізує чистоту, є найтвердішим каменем на планеті, але дуже крихкий. Венера – це абстрактний образ жіночого начала, ідеалізований образ жінки, про яку говорить у вірші поет, а алмаз – це образ-почуття кохання, що є найміцнішим.

Далі з'являється силует жінки, яка прямує на зустріч з ліричним героєм, він передчуває цю зустріч із переживанням замерлого серця: «Вітали вас – мій дух сполоханий, / Рум'яне сяйво і блакить». Поет описує жіночий образ як тінь, як сільвету, абстрактний обрис, як сон, як міф,



щось нереальне, але водночас здатне викликати найсильніші емоції. Як стверджує М.Луцюк: «В одному з кращих віршів Вороного «Інфанта» вчуваються інтонації знаменитої незнайомки російського поета Блока О.» (Луцюк, 2008: 45). Дійсно, у вірші О.Блока «Незнакомка» з'являється тінь, що хвилює поета, а далі ми розуміємо, що це образ жінки, яку не може збагнути ліричний герой. Тому, ще одним завданням учителя буде провести компаративний аналіз, провести паралель між двома творами.

Велична голуба барва – символ безмежності простору – домінує в кольоровій гамі вірша і увиразнює силует інфанти, здатної своєю появою викликати в серці ліричного героя чуття побожної хвали. З чуттям «побожної хвали» ліричний герой оспівує жіночу красу, що, виринувши із глибини століть, залишилася вічною й нетлінною. Поет замислюється над вічним питанням добра і зла, що як «два мечі» пронизують кожну людину. Бачимо алюзію на творчість Бодлера (збірка «Квіти зла»). Адже вихідною позицією бодлерівської творчості стало напружене протиставлення добра і зла.

У останній строфі відчувається певний дисонанс: два перші рядки – образ героя, сповнений бодлерівської символіки, два наступних – образ Революції, що впливає над ліричним героєм у червоній заграві. Очевидно, червоні барви, що зображені на полотні, нагадали поетові криваву сутність революції.

Образи-символи – Революція, червона заграва, меч – повернення до реалій часу, передчуття біди.

Поезія «Інфанта» якнайкраще розкриває індивідуальний стиль митця, що теж слід наголосити вчителю на уроці. Так, сповнений цікавими неологізмами (*промінострунними, мрійнотканному, вогне-лунними, яснозоряно*), новими лексичними значеннями (*дзвінкою чорною сільветою*), порівняннями (*вуалетоюстелився*), метафоричними епітетами (*попелястий жаль*) вірш витворює блискучий вірець модерністської поезії.

Далі за планом аналізу визначаємо римування, метрику та строфіку. Вірш складається із чотирирядкової строфи, має перехресне римування, чергування дактилічної і чоловічої рим, розмір – 4-стопний ямб з пірихієм, за жанром: інтимна лірика.

**Висновки та перспективи подальших розвідок.** Отже, лірика є найсуб'єктивнішим літературним родом, тому її викладання значною мірою залежить від особистості вчителя. Під час вивчення поезії Миколи Вороного звертаємося до текстуального аналізу вірша «Інфанта». Відшуковуємо смисли мистецьки витончених образів твору, визначаємо риси символізму, проникаємо в емоційне значення виражальних засобів мови, спостерігаємо перебіг почуттів і думок ліричного героя. Доцільним є застосування компаративного та контекстуально-культурологічного підходів до інтерпретації художнього тексту. Специфіка лірики буде врахована завдяки характеристиці версифікаційних особливостей твору.

Результатом розгляду вірша «Інфанта» стане як розуміння учнями конкретного твору, так і формування в них ціннісного ставлення до поезії як такої. Перспективою вивчення проблеми аксіологічного вивчення поезії в старшій школі є дослідження ціннісного складника творів, які належать до інших літературних напрямів, зокрема імпресіонізму, експресіонізму, сюрреалізму, постмодернізму.

### Список використаних джерел

1. Гундорова Т. Проявлення Слова: Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів, 1997. С. 73–83.
2. Куницька Р. Розвиток навичок аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури. *Таврійський вісник освіти*, 2016. № 1. С. 34 – 41. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo\\_2016\\_1\\_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2016_1_7). Назва з екрану.
3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Гром'як, Ю.Ковалів та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
4. Луцюк М. Поет краси страждання. Художня творчість Миколи Вороного. Київ: «Колесо», 2008. 60 с.
5. Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 312 с. (Серія «Альма-матер»).
6. Тлумачний словник основних філософських термінів / Петрушенко В. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009. 264 с.

### References

#### (Транслітерація)

1. Gundorova T. Manifestation of the Word: Discourse of Early Ukrainian Modernism. Postmodern interpretation. Lviv, 1997. P. 73 – 83 (ukr).
2. Kunitskaya R. Development of skills in the analysis of artistic works at the lessons of foreign literature. *Tavriysky Bulletin of Education*. 2016. No. 1. P. 34 – 41. Access mode: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo\\_2016\\_1\\_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2016_1_7). Title from the screen (ukr).
3. Literary dictionary-directory / R.Gromyak, Yu.Kovaliv and others. Kiev: VT «Academy», 1997. 752 p (ukr).
4. Lutsyuk M. Poet the beauty of suffering. Art work of Nikolai Voronoi. Kyiv: «The Wheel», 2008. 60 p (ukr).
5. Tokman G. Methodology of teaching Ukrainian literature in high school: text book. Kyiv: Academy «Academy», 2012. 312 p. (The series «Alma Mater») (ukr).
6. Dictionary of basic philosophical terms / Petrusenko V. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 2009. 264 p (ukr).

Статтю рекомендовано до друку  
доктором педагогічних наук, професором  
кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди»  
Токмань Ганною Леонідівною*

*Стаття надійшла до редакції 20 вересня 2018 року*

**Анна Вождаенко**

аспірант кафедри української та зарубіжної літератури та методики  
обучення ГВУЗа «Переяслав-Хмельницький державний  
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,  
ул. Сухомлинського, 30, 08400, г. Переяслав-Хмельницький, Україна,  
anytka923@ukr.net

**АКСИОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ ПОЭЗИИ НИКОЛАЯ  
ВОРОНОГО В СТАРШЕЙ ШКОЛЕ**

**Anna Vozhdaenko**

Postgraduate of Ukrainian and Foreign Literature and Teaching Methods  
Department SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State  
Pedagogical University»,  
30, Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Ukraine, 08401,  
anytka923@ukr.net

**AXIOLOGICAL LEARNING OF MYKOLA VORONIY'S POETRY  
IN HIGH SCHOOL**